PODOLETZ LÉNA

A prostitúció szabályozásának lehetséges megoldásai és főbb problémái

A prostitúció – vagy szexmunka – legalizálásának kérdése folyamatos diskurzus tárgya mind szakmai, mind politikai körökben és emellett a média is rendszeresen foglalkozik a témával. A kérdés azonban nem csupán abban áll, hogy az állam legalizálja-e vagy kriminalizálja a prostitúciót, hiszen már önmagában az is vitára adhat okot, hogy az állam beleszóljon-e egyáltalán a jelenségbe bármilyen jellegű szabályozással és ha igen, akkor milyen körben. A prostitúció mint jelenség állami – vagy akár önkormányzati – szintű szabályozása nem oldható meg anélkül, hogy a jogalkotó legalábbis valamilyen mértékben állást ne foglalna abban a kérdésben, alapvetően elutasítja-e a prostitúciót, vagy (legalábbis a jogszabály adta keretek között) elfogadhatónak tartja létét a társadalomban. Továbbra is kérdéses azonban, az állam szerepe-e megítélni a prostitúció közösségben való jelenlétének elfogadható vagy elfogadhatatlan voltát.

A prostitúció kriminalizálásának több szintjét különböztethetjük meg mind elméleti, mind pedig az egyes államok szabályozásában megjelenő gyakorlati megvalósítások szintjén. Kriminalizáláson azokat a megoldásokat értjük, amelyek a prostitúciót, annak valamely szereplőjét vagy megjelenési formáját büntetni rendelik. Jelen írásban a kriminalizálás szintjei nem a szerint különülnek el egymástól, hogy a prostitúció mely megjelenési formáját nyilvánítják büntetendőnek, hanem annak alapján, hogy a jelenség mely szereplőjét/szereplőit sújtják szankciókkal. A prostitúció szereplői ebben a körben a prostituáltak, a kliensek, a futtatók és a bordélyházak üzemeltetői (ide értendők most a – részben – prostitúciós céllal üzemeltetett masszázsszalonok, klubok stb. üzemeltetői is). Nem tartozik jelen elemzés tárgyához azonban a speciálisan gyermekek, illetve fiatalkorúak prostitúciójával, az emberkereskedelemmel, embercsempészettel összefüggésben elkövetett bűncselekmények jogi szabályozása.

A prostitúciót kriminalizáló modellek

A prostitúció teljes körű kriminalizációjára, amely az *összes szereplőt büntetni rendeli*, a többi között az Egyesült Államokban találhatunk példákat. A prostitúciót szövetségi szinten nem szabályozzák, így az arra vonatkozó regulációk megalkotása tagállami hatáskörbe tartozik. A tagállamok szinte mindegyike a kriminalizáció útját választotta. Kivétel ez alól Nevada állam, amelyben a prostitúció részletes szabályozásának kérdése kikerült a tagállami szabályozás hatásköréből és a megyei szintű jogalkotás dönthet a prostitúció legalizálásáról. Ennek megfelelően az államot alkotó megyék egy részében legálisan létesíthetők bordélyházak. A prostitúció egyéb formáit Nevada államban sem érintette a dekriminalizáció. A prostitúcióval kapcsolatban a tagállami szabályok rendelkeznek a prostituáltak, a kliensek, a futtatók és a bordélyházat üzemeltetők szankcionálásáról.¹

Az úgynevezett svéd modell a *prostituáltak kivételével* büntetni rendeli a prostitúcióban részt vevő *valamennyi szereplőt*. Egyes források ezt a megoldást a kriminalizáció, valamint a legalizáció kategóriái mellett önálló szabályozási modellként kezelik.² A regulációnak ez a típusa azonban – jöllehet a jelenség legveszélyeztetettebb szereplőjét, a prostituáltat valóban nem bünteti – mégis kriminalizációt valósít meg, hiszen könnyen belátható, hogy a prostitúció – a felajánkozás azon esetét kivéve, amit nem követ üzletkötés – a kliens részvétele nélkül nem valósulhat meg, így ha őt büntetjük, akkor kriminalizáljuk magát a jelenséget is. Természetesen lehetséges a prostitúciónak olyan jogi definíciót adni, amely esetében már a szexuális szolgáltatások pénzért való felkínálása, felajánlása is kimeríti az adott tényállást, de ebben az esetben mégsem valósul meg a prostitúciónak az a lényegi eleme, amelyet mindkét félnek az üzletbe történő beleegyezése – és az üzlet megvalósulása – jelent. Ettől függetlenül a jogi szabályozás általában külön kezeli a prostituált és külön a kliens magatartását. A prostituált magatartását általában az említett módon határozzák meg, a kliensé pedig az üzletbe való beleegyezéssel vagy az üzlet felajánlásával/kezdemenyezésével valósul meg.

Megállapítható azonban, hogy az a szabályozás, amely a prostituáltakat nem szankcionálja, a kriminalizáció enyhébb fokának tekinthető ugyan, de semmiképpen sem kezelendő külön kategóriaként, hiszen jelenségszinten az

¹ <http://prostitution.procon.org/view.resource.php?resourceID=000119>

² Például Barbara G. Brents – Kathryn Hausbeck: Violence and Legalized Brothel Prostitution in Nevada: Examining Safety, Risk and Prostitution Policy. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 20, 2005, p. 272.

egyetlen, ami nem büntetendő, az a prostituált ajánlattétele. Az üzletszerűség maga viszont már igen (tekintet nélkül most arra, hogy annak egyik oldalon álló szereplőjét nem sújtják szankciók).

A svédországi szabályozás tehát a kriminalizáció enyhébb formáját valósítja meg, mint az egyesült államokbeli. A jelenlegi modell 1999 óta működik az országban. A szabályozás alapja a szexuális szolgáltatások vásárlásának tilalmazásáról szóló 1998:408-as számú törvény. A jogi háttér ismertetése előtt azonban ki kell térni a törvény elméleti hátterét adó, a prostitúcióval kapcsolatos legfontosabb nézetekre. Ezek bemutatása pedig a feminista kriminológia vonatkozó gondolatainak rövid vázolását teszi szükségessé. Előzetesen hangsúlyozni kell azonban, hogy a svéd szabályozás nem tartalmaz nemekre vonatkozó utalást sem a prostituáltak, sem a kliensek vonatkozásában.

A feminista kriminológia – pontosabban a feminista elméletek általában – két, egymással teljesen ellentétben álló oldalról közelíti meg a prostitúció kérdését.

Az *egyik* irányzat szerint a prostitúció a nőknek a saját testük, önmaguk feletti önrendelkezési jogának kifejeződése, és mint ilyet, nem szabad tilalmazni. Ezen álláspont képviselői szerint – amellet, hogy természetesen a prostituáltak szankcionálását elutasítják – helytelen a két fél szabad akaratából történő megegyezésén alapuló prostitúciót a büntetőjogi szabályozás körébe vonni, hiszen a nőknek joguk van ahhoz, hogy saját maguk felett rendelkezzenek, saját testüket akár ilyen jellegű pénzkeresetre is használják. Ennek megfelelően arra hivatkoznak, hogy a prostitúció ugyanolyan munka, mint bármely másik, így tehát a prostituáltaknak joguk van ugyanazokhoz a jogosultságokhoz, mint más munkavégző embereknek. A szerződéses elmélet képviselői ugyancsak arra az álláspontra helyezkednek, hogy a prostituált egy bizonyos fajta munka elvégzését vállalja meghatározott időtartamban, az ellenszolgáltatás pedig, amelyet kap cserébe, pénz.³ A teória szerint tehát tulajdonképpen szolgáltatások cseréje történik egy szerződéses viszony keretében. A szerződéses elmélet kulcsfontosságú eleme az, hogy a prostituált nem saját magát bocsátja áruba (tehát nem magát vagy a testét adja el vagy adja bérbe meghatározott időre), hanem bizonyos típusú szolgáltatást. Az elmélet hívei szerint tévesek azok a nézetek, amelyek szerint a prostituált megalázza magát vagy sérül emberi mivoltában a tevékenysége során, hiszen csupán

³ Carole Pateman: What's Wrong with Prostitution? Women's Studies Quarterly, vol. 27, 1999, p. 54.

⁴ Uo. 55. o.

egy szolgáltatást kínál ellenszolgáltatásért cserébe.⁴ A nők önrendelkezési jogának teljes elfogadása és a prostitúció szerződésen alapuló munkavégzés-ként történő elismerése mellett az irányzat híveinek kiemelt célja a prostituáltakat sújtó társadalmi megbélyegzettség megszüntetése is.⁵

A most ismertett feminista irányzat képviselői tehát a felek beleegyezésén alapuló prostitúció teljes legalizálása mellett érvelnek, elsősorban a nők önrendelkezési jogára hivatkozva. Az elmélet természetesen kiterjeszthető a férfiak prostitúciós tevékenységére is.

A *másik*, ezzel teljes mértékben ellentétes nézeteket valló feminista irányzat szerint a prostitúció a nőket sújtó, a társadalom minden szintjén intézményesült elnyomás egyik megjelenési formájának tekinthető. A prostitúciót alapvetően női prostituáltak és férfi kliensek között végbemenő jelenséggént értelmezik. Pateman rámutat, hogy a prostituált szó említésekor az emberek hagyományosan nőkre asszociálnak és a prostituáltak többsége valóban nő (akihez férfiak fordulnak a szolgáltatásért), azonban nem elhanyagolható azon férfi prostituáltak száma sem, akik szexuális szolgáltatásaikat férfiaknak kínálják.⁶ Azt tehát Pateman is elismeri, hogy a kliensi oldalon megjelenő nők aránya rendkívül kicsi. E feminista irány híveinek véleménye szerint a prostitúció a szexuális szórakoztatás egyik formájaként történő normalizálása – amelynek keretében elméletileg egyenlő felek közötti szolgáltatások cseréjéről van szó – a neoliberais politikai irányzatoknak köszönhető, és amit korábban a nők kizsákmányolása súlyos formájának tekintettek, az mára a nők jogává vált a szexuális szabadság és az önrendelkezési jog jegyében.⁷ Visszautasítják a gyakran emlegetett közhelyet, amely szerint a prostitúció a „legősibb mesterség”, és úgy gondolják, hogy a prostitúció csak egy olyan, a férfiak által uralt társadalomban lehet elfogadott, ahol a férfiak természetesen tartják, hogy szexuális igényeikre a megfelelő intézményt a „pénzért hozzáférhető nők” jelentik.⁸ A modern patriarchátusnak nevezett korszakban – az elfogadó feminista irányzattal ellentétben – nem tartják egyenértékűnek azt, amikor például egy férfi sportoló „eladja” magát egy sportklubnak azzal, hogy egy nő eladja magát szexuális célra.⁹ Az irányzat a prostitúciót végső soron a

⁵ Judith Kilvington – Sophie Day – Helen Ward: Prostitution Policy in Europe: A Time of Change? *Feminist Review*, vol. 67, 2001, p. 79.

⁶ Carole Pateman: i. m. 55. o.

⁷ Gunilla Eckberg: The Swedish Law that Prohibits the Purchase of Sexual Services: Best Practices for Prevention of Prostitution and Trafficking in Human Beings. *Violence Against Women*, vol. 10, 2004, pp. 1187–1188.

⁸ Carole Pateman: i. m. 57. o.

⁹ Uo. 60. o.

nők elleni erőszak egyik megnyilvánulásának tartja, párhuzamot vonva a prostitúció, a pornográfia, a szexuális erőszak és a családi erőszak között. Emellett kiemelik, a nőknek joguk van ahhoz, hogy ne legyenek szexuális kizsákmányolás áldozatai, legyen szó akár a kizsákmányolás egy olyan formájáról, amelyben pénzt fizetnek ezért a nőknek. Ezen okok miatt tekintik a prostitúciót egy olyan társadalmi jelenségnek, amelyet meg kell szüntetni a nőket sújtó elnyomás elleni küzdelem keretében.¹⁰ A prostitúció legalizálása pedig elkerülhetetlenül oda vezet, hogy a szexuális kizsákmányolásnak és erőszaknak ez a formája normalizálódik, és megerősíti a férfiak dominanciáját a nők felett.¹¹ Ennek oka pedig, hogy a legalizáció tulajdonképpen azt jelenti, hogy az állam támogat egy olyan jelenséget, amelyben a nők a jelenség természetéből adódóan alávetett, kizsákmányolt pozícióban jelennek meg.

A svéd modell elméleti hátterét alapvetően a másodikként bemutatott feminista irányzat adja. Tamási rámutat arra, hogy „az 1999-es törvény létrejöttében főszerepet játszott a svéd feminista nőmozgalom”¹². Az 1999-es szabályozást megelőzően a svéd állam a prostitúciót szociális problémaként kezelte, ennek keretében egyebek között folyamatos központi támogatásban részesültek a helyi jellegű prostitúcióval kapcsolatos projektek, a tanácsadás és a prostitúcióból való kilépés könnyítését célzó átképzések. Az azonban már ezekről, a szociálpolitika eszköztárába tartozó intézkedésekről is elmondható, hogy egyértelműen a prostitúció megszüntetését célozták.¹³ A svéd modellt kialakító jogi szabályozás mögött az az alapvető gondolat húzódik meg, hogy a svéd állam (és a törvényhozás) a nők jogi, politikai, szociális és gazdasági egyenlőségének tiszteletben tartása és védelmezése jegyében elutasít minden olyan társadalmi jelenséget, amely azt sugallja, hogy nőket (vagy gyermekeket) férfiak megvehetnek, eladhatnak és szexuálisan kizsákmányolhatnak. Az ezzel ellentétes szabályozás pedig azt jelentené, hogy az állam hozzájárul ahhoz, hogy a nők – különösen a szociálisan vagy etnikai hovatartozásuk miatt már eleve marginális helyzetben lévők – kikerüljenek az univerzálisan mindenkit megillető emberi méltóság állami védelme alól. Svédországban tehát valamennyi, a prostitúciót bármilyen formában legalizáló szabályozást súlyos fenyegetésnek tekintenek a nemek közötti

10 Judith Kilvington – Sophie Day – Helen Ward: i. m. 79. o.

11 Gunilla Eckberg: i. m. 1190. o.

12 Tamási Erzsébet: Egy törvény exportja. A prostitúció szabályozásának svéd modellje. Jogelméleti Szemle, 2011. december. <http://jesz.ajk.elte.hu/tamasi48.html>

13 Judith Kilvington – Sophie Day – Helen Ward: i. m. 83. o.

14 Gunilla Eckberg: i. m. 1188–1189. o.

egyenlőségre nézve.¹⁴ A törvény alapját egyértelműen olyan elgondolások jelentik, amelyek szerint a férfiak azok, akik nőket (vagy férfiakat) vásárolnak szexuális célból, és őket kell szankcionálni, nem a prostituáltakat.¹⁵ Ismét hangsúlyozni kell azonban, hogy a szabályozás nem tartalmaz specifikációt sem a prostituált, sem a kliens nemére vonatkozóan. Annak ellenére tehát, hogy a jelenség által veszélyeztetettek körébe alapvetően a nőket sorolta a svéd állam, a szabályozás mégis genderneutrális, és a nemek közötti egyenlőség gondolata jegyében a prostitúció – és a szabályozás által szintén érintett emberkereskedelem – esetében sem kizárólag a nők védelméről beszél, hanem az emberek védelméről. *Eckberg* ebben a körben jegyzi meg, hogy a törvény ettől függetlenül a nők elleni erőszakkal kapcsolatos szabályozás részeként született.¹⁶

A törvény szerint bírsággal vagy – kezdetben maximum hat hónapi, majd maximum egyévi – szabadságvesztéssel büntetendő az a személy, aki szexuális szolgáltatásért fizet.¹⁷ A tényállásban szereplő „szexuális szolgáltatás”-on bármilyen szexuális cselekményt érteni kell, a „fizet” kifejezés pedig bármilyen pénzügyi és más jellegű ellenszolgáltatást magában foglal (lehet az akár kábítószer vagy alkohol is). A szabályozás a cselekmény kísérletét is büntetni rendeli.¹⁸ *Eckberg* rámutat arra, hogy a szankció súlyosnak tekinthető, ha figyelembe vesszük, hogy az akkori szabályozás szerint a svéd büntetőtörvények értelmében az egyszeri bűnelkövetés esetén kiszabható legsúlyosabb szabadságvesztés időtartama tíz év volt.¹⁹ A szabályozást – ugyanezzel a tartalommal – 2005-től felváltotta a svéd büntető törvénykönyv vonatkozó módosítása (amelyre a szexuális bűncselekményekkel kapcsolatos módosítási csomag keretében került sor).²⁰

2010-ben elkészült a szabályozási modell első tízévi működésének kormányzati értékelése. A dokumentum az 1999 és 2008 közötti időszak vizsgálatának eredményeit tartalmazza az 1999-es jogszabály-módosítás hatására bekövetkezett változások tekintetében. A vizsgálat eredményei szerint a szabályozás megfelelő módja a prostitúció (és a szexuális célú emberkereskedelem) elleni harcnak. Ennek alátámasztásaként a jelentésben az szerepel, hogy Svédországban – ellentétben más, vele ilyen szempontból összehasonlítható

¹⁵ Uo. 1191. o.

¹⁶ Uo.

¹⁷ A szexuális szolgáltatások árusításának tilalmáról szóló 1998. évi 408. törvény [Lag (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster]. SFS/1998:408.

¹⁸ <http://www.government.se/sb/d/4096/a/119861>

¹⁹ Gunilla Eckberg: i. m. 1192. o.

²⁰ Swedish Penal Code, Chapter 6, Section 11

országokkal – nem növekedett a prostitúciós iparág. E tekintetben különösen az utcai prostitúció látványos csökkenését emeli ki a dokumentum, amit közvetlenül a prohibíciós szabályozásnak tulajdonít. Emellett az értékelés azt is hangsúlyozza, nincs ok azt feltételezni, hogy az első kapcsolatfelvétel tekintetében az utca helyét az internet vette volna át. Sőt, a dokumentum szerint arra utaló jelek sincsenek, hogy a prostitúció nem utcai megjelenési formáiban (például masszázsszalonok, szexklubok, hotelok, éjszakai klubok) növekedés következett volna be, mint ahogy azt sem támasztja alá semmi, hogy a korábban utcán dolgozó prostituáltak a jogszabály-módosítás után a prostitúció más formájával próbálkoznának. A jelentés azt is kiemeli, hogy a szabályozás attitűdváltást is hozott, és a lakosság körében egyre nő a prostitúció ilyen formában történő tilalmazását támogatók száma. Ugyancsak hangsúlyozzák, hogy a vizsgálat nem fedett fel semmilyen a kriminalizáció okozta negatív hatást a prostitúció során „kizsákmányolt” (*exploited*) csoportokra nézve. A dokumentum jövőre vonatkozó javaslatok között a szociális jellegű segítségnyújtás további kiterjesztése és egy a prostitúció és a szexuális célú emberkereskedelem ellen küzdő központi szerv létrehozása, valamint a szexuális szolgáltatások igénybevevőire kiszabható addigi maximum hat hónapos szabadságvesztés-büntetés tartamának maximum egy évre történő emelése szerepel.²¹ A büntetés tartamának növelésére 2011 májusában került sor (2011. július 1-jei hatálybalépéssel).

Az előbbieken vázolt értékelés egyértelműen rámutat az ilyen jellegű kriminalizációban rejlő visszasságokra. A jelentés több helyen is hangsúlyozza ugyan, hogy nincs arra utaló jel, hogy az utcai prostitúció visszaszorulása a prostitúció más formáinak növekedésével járt volna, de ennek pontos mérésére jelenleg nem állnak rendelkezésre megfelelő eszközök. Az utcai prostitúciónak mint a prostitúció legláthatóbb formájának csökkenése egy kriminalizáló szabályozás megjelenése mellett pedig – még ha az a prostituáltakat nem szankcionálja is – természetes következmény.

A svéd kormány jelenlegi álláspontja szerint a prostitúció a közösség tagjaira mint egyénekre és a társadalomra mint egészre súlyos veszélyt jelent. Kiemelik ebben a körben a prostitúcióhoz kapcsolódó olyan súlyos bűncselekményeket, mint például a szexuális célú emberkereskedelem vagy a kábítószer-árusítás. A svéd modell bevezetésének – és fenntartásának – indoka pedig az, hogy a társadalom így küzdhet a prostitúció ellen. Arra, hogy az

²¹ Selected extracts of the Swedish government report SOU 2010:49, „The Ban against the Purchase of Sexual Services. An evaluation 1999-2008”.

eredetileg szociális problémaként kezelt jelenséget miért vonta a jogalkotó a büntetőjogi szabályozás körébe, azt a magyarázatot adják, hogy a regulációnak ez a formája elrettentő hatással lehet a kliensekre, és így a kereslet csökkenésén keresztül várható a kínálat csökkenése.²²

Részleges, feltételekkel történő legalizálás

A részleges avagy feltételekkel történő legalizálásnak több modellje is ismeretes világszerte. Ennek jelentése, hogy a prostitúció bizonyos feltételek teljesítése esetén legálisan végezhető az adott országban, vagy – ha a szabályozás a másik oldalról közelít, akkor – bizonyos feltételek fennállása mellett szankcionálják a prostituáltak tevékenységét. Ilyen szabályozásra példa Anglia és Wales, illetve Hollandia. Az angliai és walesi szabályozás a prostitúciót önmagában nem kriminalizálja. A jogi szabályozás hatókörébe az utcai prostitúciót és a bordélyházakat vonta a jogalkotó. Ezzel szemben Hollandiában a szabályozás mindenfajta prostitúciós tevékenység végzése tekintetében állapítja meg a különféle szabályokat. A felek közös beleegyezésével történő prostitúciónak csupán egyetlen fajtája szabálysértési kategória, a kijelölt türelmi zónán kívül végzett utcai prostitúció. A prostitúció engedélyköteles formái esetében sem bűncselekmény az engedély nélküli tevékenység, vagy az egyéb szabályok figyelmen kívül hagyása, ezek csupán a közigazgatási vagy munkajogi szabályok megszegésének következményeit vonják maguk után.

A jelenlegi *holland rendszer* alapjait, amelyben a felek beleegyezésén alapuló – a jogszabályoknak megfelelően végzett – prostitúció legális tevékenységnek minősül, a 2000-ben hatályba lépő törvény teremtette meg, amely eltörölte a bordélyházak létesítésére – és az abból származó jövedelemszerzésre – vonatkozó tilalmat, és „szexmunka” elnevezéssel elismerte a prostitúciót mint jogszerű munkavégzést. Emellett a szexuális szolgáltatásokra – illetve az adott lokális szerv illetékességi területén működő szexuális iparághoz tartozó tevékenységekre – vonatkozó részletszabályozás kidolgozását a helyi jogalkotásra jogosult szervek hatáskörébe utalta.²³ Fontos kiemelni, hogy a törvényjavaslat vitája során – a svéd példával ellentétben – alapelveként lefektették a prostitúció és annak szabályozása, valamint a prostitúcióhoz kapcsolható bűn-

²² <http://www.government.se/sb/d/4096/a/119861>

²³ Joyce Outshoorn: Voluntary and Forced Prostitution: the 'realistic approach' of the Netherlands. In: Joyce Outshoorn (ed.): The politics of prostitution: Women's movements, democratic states and the globalization of the sex commerce. Cambridge University Press, Cambridge, 2004, pp. 185–205.

cselekmények (például fiatal- és gyermekkorúak prostitúciója és emberkereskedelem) szigorú elhatárolásának fontosságát.²⁴ Ennek hangsúlyozása azért szükséges, mert amint azt láthattuk, a svéd modell megalkotása, a kliensi magatartás megvalósítása esetén kiszabható szankció felső határának félről egy évre emelése, s a modell működőképessége és hasznossága mellett történő állami és szakmai érvelés során is elmaradhatatlan szempont a szabályozás hatása az emberkereskedelemre és a prostitúcióhoz kapcsolt egyéb súlyos bűncselekményekre. A holland modell megalkotásakor tehát a jogalkotó élesen különválasztotta a prostitúciót mint megfelelő feltételek között legalizálni kívánt tevékenységet az egyéb, bizonyos esetekben a jelenséghez kapcsolódó, súlyos és üldözendő bűncselekményektől. Ennek megfelelően a büntetőjogi szabályozás területéről fő szabály szerint kikerültek a bordélyházak és az azokból származó jövedelemszerzés, és ettől kezdve a prostitúció, vagyis a szexmunka regulációja a közigazgatási jog hatáskörébe került. A büntetőjog csupán a prostitúció – illetve az abból származó jövedelemszerzés – néhány formájára vonatkozóan tartalmaz szankciókat (például fiatal- és gyermekkorúak prostitúciójából származó jövedelemszerzés, vagy az illegális migrációval kapcsolatos prostitúciós cselekmények), valamint továbbra is büntetni rendeli a törvény a már említett, a prostitúciót gyakran kísérő súlyos bűncselekményeket. *Wagenaar* szerint ez a szabályozás tulajdonképpen azt jelenti, hogy az államnak „nincs többé köze” ahhoz az üzlethez, amely a prostituált és a kliens között zajlik.²⁵ Ez természetesen csak azzal a kitéttel igaz, hogy az államnak nincs köze az üzlethez, hogyha az a közigazgatási jogi szabályok által meghatározott keretek között történik. Mivel a szabályok legjelentősebb részét a helyi jogalkotásért felelős szervek hozzák, így persze szigorúan véve igaz, hogy az állami befolyás a prostitúcióra vonatkozó szabályozás tekintetében elenyésző, ám a helyi szervek, még ha nem tartoznak is hierarchikusan a központi adminisztráció szervezetébe, mégis erőteljes hatósági befolyást jelenítenek meg. Több szerző is kiemeli, hogy annak ellenére, hogy a bordélyházak létesítését és működtetését 1911-ben betiltotta a holland állam, a huszadik század végéhez közeledve már egyre kevésbé törődtek a hatóságok azzal, hogy érvényt szerezzenek a jogszabálynak.²⁶ Jogalkotási téren ez a türelmi zóna intézményének kialakításában jelentkezett. Emellett az 1980-as évek közepén már kidolgoztak egy törvényjavaslatot a bordélyházak legalizálására, de ez elbu-

²⁴ Hendrik Wagenaar: *Democracy and Prostitution: Deliberating the Legalization of Brothels in the Netherlands*. *Administration & Society*, vol. 38, 2006, p. 207.

²⁵ Uo.

²⁶ Például Judith Kilvington – Sophie Day – Helen Ward: i. m.; Hendrik Wagenaar: i. m.

kott a helyi önkormányzatok tiltakozásán, amelyet az váltott ki, hogy kötelezővé tette volna számukra az engedélykiadást a bordélyházak vonatkozásában. A helyi önkormányzatok érdekében azonban egy olyan szabályozási megoldás állt, amely a jogosítványok lehető legszélesebb körét biztosítja számukra az illetékességi területükön működő szexuális szolgáltatások iparának szabályozása felett.²⁷ Rendkívül fontos hangsúlyozni, hogy önmagában a prostitúcióra vonatkozóan – amennyiben az felnőtt korúak között zajlott, és kölcsönös beleegyezésen alapult – a holland büntetőtörvények már 2000 előtt sem tartalmaztak azt szankcionáló rendelkezést.²⁸

A 2000-es jogszabály-módosítás mögött három alapvető ok húzódott meg: a prostituáltak helyzetének javítása, a szexuális szolgáltatások iparának átláthatóbbá és könnyebben ellenőrizhetővé tétele, valamint a prostitúcióhoz kapcsolódó bűncselekmények elleni küzdelem elősegítése.²⁹ A prostituáltak helyzetét mind a kliensekkel szemben, mind az őket foglalkoztató bordélyház-üzemeltetőkkel és egyéb vállalkozókkal szemben is javíthatja a legalizáció és a prostitúció szexmunkaként történő elismerése, hiszen így más munkavállalókkal hasonló pozícióba kerülnek. Emellett ez a társadalmi megbélyegzettségüket és kirekesztettségüket is csökkentheti. Látható az is, hogy bár a holland törvényhozás számára is fontos szempont a prostitúcióhoz kapcsolódó bűncselekmények elleni küzdelem – és ezzel együtt el is ismerik ezeknek a bűncselekményeknek a prostitúcióval való kapcsolatát –, mégis, a svéd államával ellentétes szabályozási megoldást választottak a probléma kezelésére. Természetesen ebben a legfőbb szerepet az játssza, hogy míg a svéd modell megközelítésében a szexuális szolgáltatások vásárlását sosem lehet két egyenlő fél közötti üzletnek vagy szerződésnek tekinteni, és az szükségképpen magában foglalja a prostituált kizsákmányolását, addig a holland modell a szexmunkát bármely más munkavégzéssel teszi egyenértékűvé (legalábbis szabályozási szinten). Ez egyébként párhuzamba állítható a prostitúcióval kapcsolatos elsőként bemutatott feminista nézettel is, sőt, egyes szerzők szerint a feminista irányzat (ahogyan a svéd modell esetében is),

27 Liz Kelly – Maddy Coy – Rebecca Davenport: *Shifting Sands: A Comparison of Prostitution Regimes Across Nine Countries*; Child & Woman Abuse Studies Unit. London Metropolitan University, 2009, p. 23.

28 Dutch Policy on Prostitution. Dutch Ministry of Foreign Affairs, 2012, p. 4.

29 Hendrik Wagenaar: i. m. 207. o.

30 Joyce Outshoorn: *Pragmatism in the Polder: Changing Prostitution Policy in the Netherlands*. *Journal of Contemporary European Studies*, August 2004, pp. 168–169.; Liz Kelly – Maddy Coy – Rebecca Davenport: i. m. 23. o.

meghatározó szerepet játszott a prostitúcióra vonatkozó szabályozás megváltoztatásában, csak éppen a svédországgal ellentétes irányba hatva.³⁰

A holland modellben legálisan végezhető szexmunka a működési engedéllyel rendelkező bordélyházakban (illetve klubokban), valamint az utcai prostitúció is engedélyezett, amennyiben a kijelölt türelmi zónákban valósul meg. Emellett szintén engedélyhez kötött sajátos fajtája – és bizonyos értelemben keveréke a bordélyháznak és az utcai prostitúciónak – az úgynevezett „ablakprostitúció” (*window prostitution*). Utcai prostitúciónak nem tekinthető, hiszen a prostituált nem közterületen tartózkodik, ám a láthatóság eleme itt ugyanúgy jelen van, mint az utcai prostitúció esetében, hiszen ennek a megjelenési formának a célja az, hogy a potenciális kliens az utcán sétálva is lássa az ablakban ülő prostituáltat. A láthatóság e formája sem a klubok, sem a bordélyházak esetében nincs jelen. A holland szabályozás rendszerében a helyi önkormányzatok felelősek a bordélyházak engedélyezéséért.

A holland igazságügyi minisztérium a 2000-es jogszabály-módosítás hatásával kapcsolatos 2007-es vizsgálata szerint a helyi önkormányzatok általában meghatározták az illetékességi területükön létesíthető bordélyházak számát. A jelentés arra is rámutat, hogy a legálisan (és illegálisan) működő bordélyházak mellett továbbra is megtalálhatók az országban a különféle intézmények, amelyek hivatalosan nem szexuális szolgáltatás céljára jöttek létre, de hagyományosan ilyen jellegű tevékenységet folytatnak a kereteik között (például masszázsszalonok vagy szaunaklubok). Ezekre az intézményekre tehát (mivel nem minősülnek engedély alapján működő bordélyháznak) a szabályozás nem vonatkozik, és a jelentés kiemeli, hogy ebből adódóan a hatóságok ezekben az esetekben értelemszerűen a prostitúciós tevékenységre vonatkozó – például egészségügyi – szabályok betartását sem tudják ellenőrizni. Emellett jelen van Hollandiában is a „szobáztatás”, amelyet a helyi önkormányzatok egy része nem tett engedélykötelessé, így tehát ez tekinthető a prostitúció legkevésbé szabályozott formájának az országban (ugyanaz vonatkozik az eszkort jellegű prostitúcióra is). Az utcai prostitúciót csak kis-számú helyi önkormányzat engedélyezte, türelmi zónák kijelölése mellett (ilyen található például Utrechtben és Eindhovenben).³¹ A kijelölt zónákon kívül történő utcai prostitúció szabálysértésnek minősül, és bírság kiszabásával büntetendő.

³¹ Annelies L. Daalder: Prostitution in the Netherlands since the lifting of the brothel ban. Ministry of Justice of the Netherlands Research and Documentation Centre, Boom Juridische uitgevers, WODC, The Hague, 2007, pp. 12–30.

A 2000-es szabályozás eredményeképpen mára gyakorlatilag valamennyi önkormányzat kialakította a bordélyházakra vonatkozó engedélyezési és szabályrendszerét (az egészségügyi és munkavédelmi szabályozást is beleértve), emellett az önkormányzatok majdnem fele tette kötelezővé az engedély kiadását a „szobában” végzett prostitúcióval foglalkozók számára.³² Kriminlizáció szempontjából tehát az egyetlen érintett terület az utcai prostitúció maradt, amely szabálysértési kategória, ha azt nem a szintén a helyi önkormányzatok által kijelölt türelmi zónában végzik, a központi szintű jogalkotás ugyanis nem teszi kötelezővé az önkormányzatoknak ilyen zóna kijelölését.

A vizsgálatok szerint az engedélyezési rendszer kialakítása a szexuális szolgáltatások iparának megkettőződéséhez vezetett. Létrejött a legális szektor, ahonnan eltűntek a fiatalok, valamint az országban illegálisan tartózkodó migránsok, hiszen az engedélyezési szisztéma a viszonylag gyakori hatósági ellenőrzéseket is magában foglalja. Kialakult – pontosabban továbbért és átalakult – a törvényesen működő ipar mellett az illegális szektor is, amelyben helyet kaptak a legális szektorból kiszoruló, valamint folytatódhattak az olyan cselekmények, amelyek az új szabályozás szerint is bűncselekménynek minősültek, például a prostitúcióra kényszerítés. A legfontosabb változásnak talán a továbbért illegális szektor szerkezetének átalakulása tekinthető annak eredményeképpen, hogy az engedélyezéshez szükséges feltételeket könnyebben teljesítő holland prostituáltak az ipar legális oldalára áramlanak, és ebben a szektorban pedig mára javarészt Kelet-Európából és Nyugat-Afrikából érkező migránsok tevékenykednek, akik átvették a korábban Latin-Amerikából, Thaiföldről és a Fülöp-szigetektől érkezettek helyét.³³

A holland törvényhozás elé 2009-ben terjesztették be a prostitúció szabályozásáról és a szexuális iparban tapasztalható abúzus megszüntetéséről szóló törvényjavaslatot, amely egyebek között az emberkereskedelem és a prostitúcióhoz kapcsolódó bűncselekmények elleni intézkedéseket tartalmaz, ezzel párhuzamosan pedig szigorítja a kontrollt a szexuális szolgáltatások ipara és a szexmunkások felett. A javaslat értelmében a holland állam kötelezővé tenné az engedélyhez kötött működést a prostitúció minden formája tekintetében (egy központi szinten meghatározott engedélyezési eljárás keretében), a szexmunkára vonatkozó életkori minimumot pedig tizenhét évről huszonegy évre emelné. Ugyancsak szigorodna a szabályozás a kliensek te-

32 Liz Kelly – Maddy Coy – Rebecca Davenport: i. m. 24. o.

33 Joyce Outshoorn: Policy Change in Prostitution in the Netherlands: from Legalization to Strict Control. *Sexuality Research and Social Policy*, vol. 9, 2012, p. 237.

34 Uo. 241. o.

kintetében, ugyanis ha egy kliens olyan prostituálttal kötne üzletet, akinek nincs engedélye, az új törvény lehetőséget adna a megbírságolására.³⁴ A legfontosabb változás azonban, amelyet az új törvény hozna az, hogy a helyi önkormányzatoknak módjukban állna illetékességi területükön valamennyi olyan intézmény (bordélyházak, szexklubok stb.) működését illegálisnak minősíteni, amelyek dolgozói szexuális szolgáltatásokat nyújtanak (ez nem vonatkozna a szobában, önállóan dolgozó szexmunkásokra).³⁵ A törvényjavaslat elfogadására, bár az országgyűlés már több alkalommal megvitatta, eddig nem került sor. Amennyiben a holland parlament mégis megszavazza a törvényt, ez egyrészt jelentős szigorítás lenne a jelenlegi szabályokhoz képest, másrészt pedig a bordélyházakkal kapcsolatos jogalkotás és az engedélyezési eljárás részletszabályainak kidolgozása kikerülne a helyi önkormányzatok hatásköréből, hiszen ezt a feladatot a törvényhozás és a központi közigazgatás szervei vennék át. Természetesen önmagában nem tekinthető negatívumnak vagy visszalépésnek, ha egy jelenség szabályozása helyi szintről központi szintre kerül, de az eredeti, 2000-es jogszabály-módosítás mögött meghúzódó jogalkotói szándék egyértelműen azt tartotta célszerűbbnek, ha ezeket a jogköröket a helyi hatóságokhoz telepítik. Ennek legnagyobb előnye, hogy a bordélyházak és hasonló intézmények esetében kiemelten fontos a helyi önkormányzatok, a rendőrség, a helyi érdek-képviselői csoportok, a bordélyházak üzemeltetői – és az ott dolgozó szexmunkások –, valamint a területet egyéb célra használók (helyi lakosok, üzlettulajdonosok, a körzetben dolgozók) közötti, minél közvetlenebbül megvalósuló érdekegyeztetés, amely pótolhatatlan hozzáadott értékkel bír a szabályozási rendszer kialakításában. Wagenaar is erre hívja fel a figyelmet, amikor a holland városok erre vonatkozó jogalkotásának és az engedélyezési eljárásának elemzésekor arra a következtetésre jut, hogy az ilyen fajta decentralizáció elengedhetetlen ahhoz, hogy egy működőképes rendszer alakulhasson ki. Ennek feltétele ugyanis, hogy a rendszerben részt vevő valamennyi fél tisztában legyen a rendszer működésében játszott szerepével és felelősségével³⁶, és érezze, hogy érdekében áll a rendszer szabályszerű működése vagy működtetése. Ennek legcélszerűbb módja pedig az, hogy az említett jogkörök a helyi önkormányzatoknál maradnak. A központi szintre emelés mellett az sem szól, hogy esetleg egyes önkormányzatok elégtelen, hiányosságokkal küszködő szabályozási

³⁵ Dutch Policy on Prostitution... i. m. 9. o.

³⁶ Hendrik Wagenaar: i. m. 213. o.

rendszert alakítottak volna ki, hiszen az állami – vagy a független szervek által végzett – vizsgálatok ilyen tendenciáról nem számoltak be.

Az előbbieken bemutatott rendszereken kívül természetesen számtalan szabályozási forma ismert. Gyakori megoldás például, hogy a prostitúciós tevékenység önmagában legális, de annak szervezett formái (például bordélyház, vagy a mások prostitúciós tevékenységéből származó haszonszerzés) már törvénybe ütköznek (például Kanada, Bulgária).

Teljes legalizálás

A legalizálás a prostitúció valamennyi formájának tulajdonképpen feltételek nélküli (engedélyezési eljáráshoz nem kötött) törvényessé tételét jelenti. Ilyen szabályozásra – vagyis a szabályozás teljes hiányára – jelenleg sehol sem találhatunk példát.

A legliberálisabb szabályozásnak tekintett *új-zélandi modell* sem valósítja meg a teljes körű legalizációt, hiszen annak ellenére, hogy a prostitúció valamennyi formája legális az országban, annak bizonyos szervezett formáit (például bordélyházak vagy eskortszolgálatok) engedélyhez kötik. A holland szabályozásnál az teszi mégis megengedőbb szelleművé, hogy az utcai prostitúció végzése nem kötött sem engedélyhez, sem helyhez (tehát nem kizárólag kijelölt türelmi zónákban végezhető). A jelenlegi rendszer alapját a 2003-as, a prostitúció reformjáról szóló törvény (*Prostitution Reform Act*) adja, amelynek célja az volt, hogy dekriminalizálja a prostitúciót. Érdemes megjegyezni, maga a törvénytöredék is kimondja, hogy a törvény „*nem kívánja sem jóváhagyni, sem pedig erkölcsileg elítélni a prostitúciót mint jelenséget*”.³⁷ Ez kifejezetten ellentétben áll az egyesült államokbeli, az angol vagy az előbbieken bemutatott svéd modellel, amelyek kimondottan erkölcsi alapon – legyen az a társadalomra vetített közerkölcs vagy a prostituáltak kizsákmányolásának morális alapon történő helytelenítése – indokolja meg a működtetett rendszert. A szabályozás célja itt tehát kizárólag a szexmunkások emberi jogainak védelme és megóvása a kizsákmányolástól, a szexmunkások egészségének, biztonságának és jólétének elősegítése, a közegészség által diktált szempontok szem előtt tartása, valamint a tizenhét év alattiak kizárása a legálisan végezhető prostitúcióból.³⁸ Érdekes tehát itt is megfigyelni,

³⁷ New Zealand, Public Act 2003/No.28: Prostitution Reform Act, Part 1/Section 3

³⁸ Uo.

hogy míg a svéd szabályozás a kizsákmányolás megelőzésének módját a kriminalizálásban látja – természetesen a prostituáltak kivételével –, addig az új-zélandi modell ezt a valamennyi formára kiterjedő legalizálás mellett is lehetségesnek tartja, bizonyos feltételek megvalósulása mellett. Az új-zélandi jogalkotó tehát nem azért dekriminalizálta a prostitúciót, mert erkölcsileg helyesnek, követendőnek tartja, hanem mert úgy vélte, a prostitúció társadalmi szempontból helyes vagy helytelen voltáról való döntés nem tartozik a feladatkörébe. Ennek megfelelően a prostitúció természetesen nem tartozhat a büntetőjogi szabályozás körébe sem. A jogalkotó azonban úgy vélte, a prostitúció mégis jár olyan kockázatokkal, amelyeknek elhárítása már az ő felelősségi körébe tartozik, így a felsorolt lehetséges következmények megelőzése, illetve szempontok figyelembevétele érdekében alakította ki a jelenlegi szabályozást.

A prostitúció jogi szabályozásával kapcsolatos nehézségek

A prostitúció jogi szabályozásával kapcsolatos problémák gyökere, hogy a szabályozással érintett területeken olyan érdekek és értékek ütköznek, amelyek mindegyikét nem lehet szimultán figyelembe venni és tiszteletben tartani. Legalábbis a világon eddig kialakított szabályozások egyikének sem sikerült ezt maradéktalanul megvalósítania. Természetesen a szabályozásoknak ez nem is (volt) céljuk, hiszen rájuk az jellemző, hogy valamilyen szempontrendszer alapján kiválasztanak egy – vagy néhány egymás mellett megférő – érdeket és/vagy értéket, amelyet a szabályozásnak védelmeznie kell, és a konkrét jogalkotás során ez lesz az, amit a szabályozásnak érvényre kell juttatnia. Ez a megosztottság a szakirodalomra is jellemző, a kifejezetten egy adott ország, város vagy szabályozási típus helyzetének tényszerű bemutatására szorítkozó munkák kivételével valamennyi forrás egyértelműen leteszi a garast egyik vagy másik védendő érdek vagy érték mellett, ezzel pedig – legtöbbször nem is implicit módon – a többi, versengő érdek és érték fölé helyezik őket. Úgy vélem azonban, nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy a bemutatandó szempontok közül melyik az, amelyiknek – legalábbis teljes értékű – figyelembevételéről lemondhatunk, le kell mondanunk annak érdekében, hogy a „magasabb rendűnek” vélt érdeket vagy értéket megvédhessük. A szakirodalomnak, a gyakorlatnak és talán leginkább a szabályozásnak arra kellene törekednie, hogy megtalálják azt a megoldást, amelynek alkal-

mazásával valamennyi megjelenő szempontot figyelembe lehet venni és tiszteletben lehet tartani. Természetesen a jogi szabályozás világában nem egyedülálló eset, hogy egy érdek érvényesülését alá kell rendelni egy másiknak ahhoz, hogy megfelelő regulációt alakíthassunk ki. A prostitúcióval kapcsolatban azonban olyan szempontok, érdekek találkoznak és kerülnek összeütöztetésbe, amelyek egymás javára történő figyelmen kívül hagyása a szabályozással érintettekre nézve rendkívül súlyos következményekkel járhat, emellett közvetetten hatással lehet az egész társadalomra is.

A problémák egy része a prostitúciónak mind az utcai, mind pedig egyéb formái esetében jelen van, ám az utcai prostitúció az, amely a legnagyobb társadalmi figyelmet kapja főként láthatósága miatt, és ez az a megjelenési forma, amelynek vizsgálatán keresztül a problematikus pontok a legjobban megragadhatók.

Az utcai prostitúció kiemelt figyelmet kap más formákhoz képest

Az utcai prostitúciónak a prostitúció többi formájától való megkülönböztetésére azért van szükség, mert olyan sajátosságokkal bír, amelyek az egyéb megjelenési formákhoz képest előtérbe helyezik mind a jogi szabályozás, mind a köz- és a médiafigyelem szempontjából. Annak ellenére, hogy Európa-szerte megfigyelhető tendencia az utcai prostitúció fokozatos visszaszorulása, mégis ez az, amelyet a közvélemény, a média (és a törvényhozók) a prostitúció fogalmával azonosítanak (kivétel ez alól az a néhány ország, ahol már sor került a prostitúció más formáinak legalizálására, ahol ennek következtében ezek is láthatóbbá váltak). Ennek oka, hogy az utcai prostitúció az, amely a legláthatóbb a közösség tagjai számára, akár a mindennapi életük során. Tekintet nélkül arra, hogy legális-e vagy sem, türelmi zónákban végezhető, vagy bárhol, mégis ez az, amivel az adott területet egyéb célra használók akaratlanul is találkoznak. Ez az, ami miatt a jogalkotás – még ha a prostitúció egyéb formáit adott esetben nem szabályozza vagy kriminalizálja is – kiemelt figyelmet fordít az utcai prostitúcióra vonatkozó állami reakció kereteinek meghatározására. Emellett kijelentető, hogy egész Európában – sőt, világszerte – megfigyelhető jelenség, hogy az olyan országokban, amelyekben a prostitúció egyéb formái is a büntetendő cselekmények közé tartoznak, a rendőrség ott is hajlamos az ezzel kapcsolatos tevékenységét az utcai prostitúcióra összpontosítani. Ebben a körben is a prostituáltakra koncentrálnak, az egyéb szereplőket figyelmen kívül hagyják. *Matthews* rámutat, hogy Angliában ez a helyzet például az utcai prostitúció és a szintén

törvényellenesen működő bordélyházak esetében.³⁹ Ez természetesen magyarázható azzal, hogy az utcai prostitúció az a megjelenési forma, amely látható, amelyet könnyű beazonosítani és intézkedni vele kapcsolatban.

Az utcai prostitúció jelenségét a közösség tagjai – illetve a hatóságok vagy a szakértők egy része – nem feltétlenül önmagában tartják problematikusnak, hanem a hozzá kapcsolódó jelenségek miatt. Matthews kifejti, hogy a legerőteljesebben jelentkező kísérőjelenség a zaklatások és megfélemlítő magatartások számának növekedése az utcai prostitúcióval érintett területen, különösen a női lakosságra irányulóan.⁴⁰ (Bár Matthews kifejezetten a női lakosságot említi, ez valószínűleg kiterjeszthető valamennyi női területhasználóra is.) Ehhez kapcsolódnak a különféle, a területet egyéb funkcióra használókat általában zavaróan érintő olyan jelenségek, mint például a megnövekedett autóforgalom, a magasabb zajszint, a nagyobb mennyiségű utcai szemét. Matthews szerint ezek a lakosság körében az általános biztonságérzet csökkenéséhez, az informális közösségi csatornák hálózatának szűküléséhez, a személyes mozgástér csökkenéséhez és végső soron a szabad mozgáshoz való jog korlátozottságához vezetnek.⁴¹ Az angol kutató nézetei tehát e tekintetben közel állnak a „törött ablakok elméletében”⁴² vázoltakhoz, sőt tanulmányában maga is hivatkozik az elméletre.⁴³ A „törött ablakok elmélete” szerint ha egy házban betörnek egy ablaka, és azt nem javítják ki azonnal, akkor hamarosan az összes ablaka be lesz törve, mert a kijavíthatatlan ablak azt az üzenetet közvetíti a közösségnek, hogy a hatóságok nem törődnek az ilyen jellegű eseményekkel. Ebből vezetik le, hogy a bűnelkövetés megelőzésének hatékony módszere, ha mindennemű zavaró, közösségellenesnek nevezett magatartásformára szigorú intézkedéssel reagál a rendőrség, így mutatván a közösségnek folyamatos jelenlétét.⁴⁴ *„Az elmélet ezt két fő érveléssel támasztja alá. Egyfelől egyértelmű ok-okozati összefüggést feltételez a gyakran még szabálysértésnek sem minősülő, de rendzavarónak tartott magatartások és a súlyosabb bűncselekmények előfordulása között. Másfelől pedig fontos szempontként szerepel a teóriában,*

39 Roger Matthews: Policing Prostitution. Ten Years On. British Journal of Criminology, vol. 45, 2005, p. 891.

40 Roger Matthews: Developing More Effective Strategies for Curbing Prostitution. In: Ronald V. Clarke: Situational Crime Prevention: Successful Case Studies. Harrow and Heston, New York, 1997, p. 75.

41 Uo.

42 James Q. Wilson – George L. Kelling: The police and neighborhood safety. Broken Windows. Atlantic Monthly, vol. 249, 1982, pp. 29–38.

43 Roger Matthews (1997): i. m. 75. o.

44 James Q. Wilson – George L. Kelling: i. m.

*hogy az antiszociális, a rendetlenség érzését keltő viselkedésformák félelmet keltenek a közösség törvénytisztelő tagjaiban. Ezekkel a gondolatokkal indokolja tehát Wilson és Kelling, hogy minden előforduló antiszociális magatartásra fokozott szigorral kell reagálni, és a kriminogénnek tartott környezetet teljesen meg kell szüntetni.*⁴⁵ Ez a gondolatmenet jelenti az utcai prostitúcióra rendőrségi eszközökkel történő reagálás egyik veszélyét, hiszen ennek alapján minősülhet az utcai prostitúció olyan közösségellenes magatartásnak, amelynek megszüntetése a súlyosabb bűncselekmények és a lakosság életminősége nagymértékű leromlásának elkerülése érdekében feltétlenül és akár szigorú eszközökkel is szükséges lehet.

Területhasználat és annak kontrollja

A városokban mindig is jelen volt a területekért, a területhasználatért folytatott versengés az ott megjelenő szereplők között, akik nemcsak a területhasználat joga felett kerültek egymással összeütközésbe, hanem a területhasználat jellegének meghatározásával összefüggésben is. A legfontosabb szereplők ezen a téren a lakossági célú, az üzleti célú és a szórakozást célzó területhasználók. A területhasználat e módjai, bár sokszor ellentétes érdekeket jelenítenek meg, olykor egymással is összeférhetetlenek, mégis általában a társadalmilag elfogadott, a hatalom által propagált közerkölcshatárain belül maradnak. A határon történő átlépést valósítja meg egyrészt az utcai prostitúció, másrészt pedig a prostitúcióval foglalkozó különféle intézmények létrehozása, ha azok nyíltan vagy legalábbis közismerten ezzel a céllal működnek. Az ilyen jelenségek a területhasználatnak egy olyan módját valósítják meg, amelyet a többi területhasználó rendszerint magára nézve – különféle szempontok miatt, legyen az akár a közerkölcshatár gyakran emlegetett szempontja, a terület vonzerejének csökkenése vagy a prostitúcióhoz kapcsolódó bűncselekményektől való félelem – veszélyesnek gondol és ennek következményeként ki akar iktatni. A területhasználat jellegének kialakulása tehát nem csupán a véletlen következménye, hanem helyi, sőt központi stratégiák, civil és üzleti érdek-képviselői csoportok is részt vesznek benne, ilyen értelemben tehát mesterséges állapotnak tekinthető. *Hubbard és Sanders* szerint az általuk „piros lámpásnak” nevezett terek – ezen tulajdonképpen az utcai prostitúcióval érintett közterületeket, illetve azokat a városrészeket kell érteni, amelyekben a prostitúció akár utcai, akár egyéb formái koncentrá-

⁴⁵ Podoletz LÉNA: Zéró tolerancia és alternatívái a rendészetben. In: Kadlót Erzsébet (szerk.): Közbiztonság és társadalom. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2011, 326–341. o. [Kriminológiai Közlemények 69.]

lódnak – a prostituáltak területtel kapcsolatos mindennapos magatartása és az állam (ideértve a rendőrséget is), a jog és a helyi közösségek által alkalmazott stratégiáinak folyamatos kölcsönhatása következtében alakulnak ki.⁴⁶

Matthews rámutat, hogy a prostitúció mindig is a területi kontroll tárgyául szolgált. Gondoljunk csak a prostituáltak rehabilitációjával foglalkozó úgynevezett Magdolna-otthonokra, vagy a bordélyházakra.⁴⁷ Corbint idézve azt is megjegyzi, hogy a területi kontrollnak ez a fajtája a prostitúciót láthatatlanná, de mégis hozzáférhetővé, elérhetővé tette.⁴⁸ Ez jól megvilágítja, hogy a területi kontroll, a fizikai elkülönítés mind a prostitúciót folytatókra, mind pedig a prostitúcióval felhagyni kívánókra vonatkozott (esetükben legalábbis addig, ameddig az otthont el nem hagyták). Ezen keresztül pedig könnyen belátható a prostituáltakat sújtó stigma kialakulásának körforgása: a prostituáltakat a történelem folyamán mindig igyekeztek elkülöníteni a társadalomtól, mivel tevékenységük, életmódjuk nem felelt meg a közerkölcsnek. A területi elkülönítés azonban magában hordozza a megbélyegzés kialakulását, hiszen a társadalomtól elkülöníteni az arra valamilyen szempontból veszélyes elemeket, jelenségeket szokás. A területi elkülönítést szükségesnek tartó rendészeti politika erről az oldalról vizsgálva tehát mindenképpen a stigmatizációs folyamatokat erősíti. A bordélyházban, magánlakásban, klubokban stb. folytatott prostitúcióval kapcsolatban ez a szempont talán kevésbé merülhet fel, hiszen ezekben az esetekben maga a jelenség is láthatatlan annak ellenére, hogy lehet akár köztudott is egy-egy ilyen jellegű intézménynek, lakásnak vagy akár városnegyednek a létezése. Stigmatizáció szempontjából a jelentősebb gondot a türelmi zónák okozzák, amelyek (kis számukból adódóan) tulajdonképpen egy a közösség tagjai által jól ismert helyre zárják be a jelenséget. A türelmi zónák kijelölésének célja, hogy egy szigorúan behatárolt, meghatározott területen legyen lehetőség utcai prostitúció folytatására. A zónák kijelölésének számtalan szempontja lehet, a szabályozás országonként változó, de a mögöttes indokok között mindig megtalálható egyrészt a cél, hogy bizonyos intézmények környékén ne lehessen prostitúciós tevékenységet folytatni (például oktatási intézmények, állami, önkormányzati épületek közelében), és hogy bizonyos – általában a jobb anyagi-szociális helyzetben lévő rétegek által lakott, valamint a turisták és a befektetők által preferált – területektől távol tartsák a

46 Phil Hubbard – Teela Sanders: Making Space for Sex Work: Female Street Prostitution and the Production of Urban Space. *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 27, 2003, p. 75.

47 Roger Matthews (2005): i. m. 884. o.

48 Alain Corbin: *Women for Hire: Prostitution and Sexuality in France After 1985. The Poppy Project, Eaves Housing for Women*, London, 1990. Idézi Roger Matthews (2005): i. m. 884. o.

jelenséget. Matthews is egyértelműen arra az álláspontra helyezkedik, hogy a türelmi zónák kialakítása a prostituáltak társadalomból való kirekesztettségét mozdítja előre, hiszen így a „számkivetettek” és „deviánsak” könnyen ellenőrizhetők lesznek, a „normális” nőktől területileg is elkülönítve.⁴⁹ A zónák egyik veszélye tehát az, hogy tulajdonképpen egy jól körülhatárolt területet alakítanak ki, ahol az adott, társadalmilag kevésbé elfogadott magatartásnak helye van, ám ez azt a jelentést is magában hordozza, hogy ezeken a helyeken kívül – és a zónákon kívüli társadalomban – máshol nincs. Megkerülhetetlen tény azonban, hogy az utcai prostitúciónak valóban számtalan olyan kísérőjelensége van, amelyek zavarón hatnak a közösség azon tagjaira, akik más célú területhasználatot folytatnak vagy szeretnék folytatni (például a helyi lakosok, üzlettulajdonosok, az adott körzetben dolgozók stb.). Ilyen kísérőjelenség lehet a nagy mennyiségű szemét megjelenése az utcán, a megnövekedett áthaladó autóforgalom vagy a zajszint megemelkedése (főként éjszaka), illetve bizonyos típusú bűncselekmények számának megnövekedése.

Számtalan országban találhatunk példát arra, hogy rendőrség vagy a helyi önkormányzatok az építészeti bűnmegelőzés (*Crime Prevention Through Environmental Design; CPTED*) eszközeivel próbálták meg kiszorítani a prostitúciót az olyan területekről, ahol nemkívánatos jelenségnek minősítették, ilyenek például a különböző útlezárások vagy a közlekedés irányításának erre a célra való alkalmazása.⁵⁰ Az ilyen, a szituációs bűnmegelőzés eszköztárába is sorolható megoldások használata arra hívja fel a figyelmet, hogy alkalmazási területeiken a rendőrség úgy véli, az utcai prostitúcióra való reagálás adekvát módja egy ilyen jellegű, tisztán kontroll típusú eszköz bevetése. Emellett az is valószínűsíthető, hogy egy ilyen megoldás az utcai prostitúció olyan területre való áthelyeződéséhez vezet, amelyik továbbra is könnyen megközelíthető gépkocsival, esetleg éppen arra a környékre, amerre az addigi prostitúciós zónát érintő útlezárás az autóforgalmat elterelte.

*A prostitúciós szerződéselmélet és a prostitúció
egyszerű munkavégzésként való felfogásának visszasságai, a megbélyegzettség*

Amint az a feminista nézetek vázolásából látható, a prostitúcióra vonatkozóan létezik egy olyan elméleti megközelítés, amely szerint a szexuális szolgáltatások áruba bocsátása nem különbözik a munkavégzés egyéb fajtáitól, illetve az egyéb, nem szexuális jellegű szolgáltatások pénzért történő nyújtásától.

⁴⁹ Roger Matthews (2005): i. m. 887. o.

⁵⁰ Uo. 885. o.

A hagyományos szerződéselméletek hiányossága, hogy nem veszik figyelembe a prostituáltakat sújtó megbélyegzést. Természetesen ez valószínűleg nem is célja egy olyan teóriának, amely csak a felek közötti viszonyt foglalkoztat, ám ha makroszinten vizsgáljuk a prostitúció más munkavégzéssel azonos szabályok szerint történő kezelését, már nem mehetünk el szó nélkül a stigmatizáció jelensége mellett.

Edlund és Korn modellje szerint a prostitúció tulajdonképpen egy szakképzettséget nem igénylő, ehhez képest viszont magas fizetéssel járó munka, amely nők esetében a házasság alternatívája (a magas fizetést a házasság piacán a szexmunka következtében történő pozícióvesztések kompenzációjaként értelmezik).⁵¹ Ez az álláspont vitatható, hiszen a két szerző abból az alapfeltevésből indul ki, hogy egy nő nem lehet feleség és prostituált egyszerre.⁵² Emellett feltételezik, hogy a szexuális szolgáltatások nyújtásából származó anyagi haszon a prostitúció minden formája tekintetében olyan mértékű, amely kompenzálja az általuk megnevezett károkat (vagy legalábbis azt célozza). Azonban a prostitúcióban való részvételt ilyen mértékig racionális döntésnek felfogni hibás szemléletmódot takar. Bár valószínűnek tűnik, hogy a prostituálti tevékenység a házassági piacon történő pozícióvesztést idéz elő, erre irányuló kutatási eredményt a szerzők nem ismertetnek. Emellett ez a modell teljességgel figyelmen kívül hagyja a prostituáltként tevékenykedő férfiakat. A pozícióvesztést érdemesebb lehet tehát társadalmi, kisközösségi oldalról megközelíteni.

Giusta, Di Tommaso és Strom – akik a prostitúciót olyan szükségszerű keresőtevékenységként fogják fel, amelynek gyökere az alternatív pénzkereseti lehetőségek hiánya – szerint a reputáció két szempontból fontos egy gazdasági szereplőnek. Az egyik, hogy egy adott közösség tagjaiként fontos számukra más tagok pozitív értékelése. A másik pedig, hogy tisztában vannak azzal, hogy a negatív értékelésből fakadó szociális szankciók milyen következménnyel járhatnak a gazdasági fejlődésükre. A reputáció természete tehát kettős – egyfelől szükséges a jövedelemszerzés szempontjából, másfelől pedig kívánatos az egyén közösségi léte oldaláról. A megbélyegzettség ennek a reputációnak az elvesztése, ami hatással lehet a jövedelemre, a munkavégzés körülményeire is, és nem csupán a prostituáltakat sújthatja, de a klienseket is.⁵³ *Moffatt és Peters* nézete szerint a prostituáltakat sújtó stigma legin-

51 Lena Edlund – Evelyn Korn: A Theory of Prostitution. *Journal of Political Economy*, vol. 110, no. 1, 2002, pp. 181–214.

52 Uo. 182. o.

53 Marina Della Giusta – Maria Laura di Tommaso – Steinar Strom: Who Is Watching? The Market for Prostitution Services. *Journal of Population Economics*, vol. 22, 2009, p. 504.

kább olyan akadályként fogható fel, amellyel a prostituáltak akkor szembe-sülnek, amikor megpróbálnak egy másik szakmában elhelyezkedni.⁵⁴

A szerződéselméletek (feminista) kritikusai szerint a prostitúció munkaként való elismerése csak a szexuális szolgáltatások iparának bővüléséhez vezet. A prostitúció ilyen formán történő legalizálása véleményük szerint nem azt jelenti, hogy a kormányzatok így módon hozzásegítik a nőket ahhoz, hogy a prostitúciós tevékenységből származó jövedelmüket ezentúl legálisan, szabályok keretei között szerezhessék meg, hanem inkább azt az opportunista magatartást takarja, amely a nők kizsákmányolásából származó (adók formájában történő) haszonszerzésre irányul.⁵⁵

A „feketepiac” problematikája

A prostitúciós feketepiac létezése a kriminalizáció bármely formája esetén magától értődőnek tűnik. Annak ellenére, hogy a kriminalizálás hívei gyakran érvelnek azzal, hogy a büntetőjogi vagy szabálysértési jogi szankciók elretentő vagy a szakmától eltántorító hatással lehetnek (illetve a kliensi magatartás kriminalizálása esetén a kereslet ettől várt csökkenése a kínálat apadását hozza majd magával), a vizsgálatok szerint ez csupán a prostitúció latenciáját növeli, és a látható formák helyett egyre inkább a láthatatlan formák kerülnek előtérbe.⁵⁶ Emellett a svéd modell esetén az a lehetőség is felvetődött, hogy a svéd férfiak alkotta kereslet egyre inkább a külföldi országokban (Dánia, Hollandia) található kínálat felé fordul.⁵⁷ Rendkívül hasonló képet mutatva a prostitúció feltételekkel történő legalizálásában rejlő legnagyobb veszély szintén az, hogy azok, akik nem tudnak vagy nem akarnak megfelelni a jogi szabályozás által támasztott feltételeknek, kiszorulnak a törvényes keretek között működő piacról. Természetesen ez a legkevésbé sem jelenti azt, hogy ennek elkerülésére a megfelelő megoldás a feltételek nélküli, teljes körű legalizáció. Hangsúlyozni kell, hogy a feltételek nélküli legalizáció sem egyenlő azzal, hogy a prostitúció bizonyos esetei ne alkothatnának továbbra is bűncselekményi kategóriát (például prostitúcióra kényszerítés vagy a gyermek- és fiatalok prostitúciójából származó haszonszerzés). Be kell látni azonban, hogy a

⁵⁴ Peter G. Moffatt – Simon A. Peters: Pricing Personal Services: An Empirical Study of Earnings in the UK Prostitution Industry. *Scottish Journal of Political Economy*, vol. 51, 2004, pp. 675–690. Idézi Marina Della Giusta – Maria Laura di Tommaso – Steinar Strom: i. m. 502. o.

⁵⁵ Janice G. Raymond: Prostitution on Demand: Legalizing the Buyers as Sexual Customers. *Violence Against Women*, vol. 10, 2004, p. 1184.

⁵⁶ Judith Kilvington – Sophie Day – Helen Ward: i. m. 85. o.

⁵⁷ Uo. 85–86. o.

szexuális szolgáltatások áruba bocsátása sajátos kockázatokat hordoz magában. Erre válaszol a már vázolt új-zélandi modell, amikor a prostitúció minden – kölcsönös, önkéntes beleegyezésen alapuló, felnőtt korúak között létrejövő – formáját legalizálja, és az egyes formák gyakorlását a sajátosságaikhoz igazodó szabályokhoz köti. Ám az állami beavatkozás megmarad azon a leg-minimálisabb szinten, amely a közegészség védelmét, illetve az érintett felek egészségének, testi épségének védelmét biztosítani még tudja. Ennek egyik magyarázata, hogy Új-Zéland nem kíván az előbbiek megvalósulásához feltétlenül szükséges mértéken túl beavatkozni a felek között létrejövő üzletbe, másrészt pedig nem tartja feladatának, hogy erkölcsi ítéletet alkosson a prostitúcióról és a szabályozást aztán ennek a morális alapú döntésnek megfelelően alakítsa ki. A feltételek nélküli legalizálás esetén a feketepiacot tulajdonképpen a prostitúció bűncselekményt megvalósító formái alkotják.

Függetlenül azonban attól, hogy melyik szabályozási megoldás mellett tesszük le garast, a feketepiac léte mindenképpen aggasztó. Egy teljesen ellenőrizhetetlenül működő piaci szegmens alakul így ki, amelyben nem csupán az egészségügyi vagy egyéb közigazgatási jogi szabályok megszegésére támad lehetőség az ellenőrzés hiánya miatt, hanem könnyebben sor kerülhet a bűncselekményi kategóriát alkotó formák megvalósítására is. Emellett meg kell említeni azt is, hogy a feketepiacon dolgozó prostituáltak sokkal kiszolgáltatottabb helyzetben vannak legálisan tevékenykedő társaiknál, hiszen körülményeikből adódóan kevésbé mernek a rendőrséghez vagy egyéb hatósághoz fordulni a jogaik – akár súlyos – sérülése esetén. Az ezzel kapcsolatos legjelentősebb probléma talán a migránsokat érinti, akik illegális státusuk, valamint a jog- és nyelvismeret hiánya miatt halmozottan hátrányos helyzetbe kerülnek a feketepiacon. A prostitúció – a legalizálás bármilyen liberális formája mellett is – még mindig erősen stigmatizált tevékenységnek számít. Ez pedig csökkenti a prostituáltak hajlandóságát arra, hogy részt vegyenek az engedélyezési eljárásban⁵⁸, nyilvántartásba kerüljenek, hiszen ezzel az anonimitásukat kockáztatják, ami pedig elengedhetetlen a megbélyegzettség elkerüléséhez, ami ugyancsak a feketepiac irányába tereli a prostituáltak egy részét.

A prostituáltak mint munkavállalók jogai

Az előbbiekből is kiderül, hogy a prostituáltaké különösen sebezhető csoport, és mint ilyen, az államnak gondoskodnia kell arról, hogy a munkavégzéssel kapcsolatos jogaik ne – vagy legalábbis a lehető legkisebb mértékben – sérüljenek.

⁵⁸ Uo. 89. o.

Kriminalizálás esetében ez természetesen nem merül fel, hiszen a szabályozás azt sugallja, hogy ha valaki ezt a tevékenységet választotta a megélhetésre, akkor ezzel a döntésével vállalta az ezzel járó kockázatokat is, fakadjanak azok abból, hogy a kliens megtagadja a fizetést, vagy akár a kliens erőszakos magatartásából. A bármilyen fokú legalizálást megvalósító szabályozás az, amelynek esetén tehát a gyakorlatban is felmerülő kérdés e jogok megteremtése. Erre azért van szükség, mert az előbb említett kockázatok a tevékenység legális végzése esetén is ugyanúgy jelen vannak, tehát a szabályozásnak arra kell koncentrálnia, hogy ezek bekövetkezése esetén lehetőség legyen a hatóságokhoz fordulni. Vizsgálatok megerősítik, hogy ha a szabályozás a prostituáltakat nem bűnelkövetőként kezeli, akkor könnyebben fordulnak a rendőrséghez segítségért.⁵⁹ Emellett az ilyen jellegű szabályok léte már önmagában csökkenti a kockázatokat, ha a kliens is munkavégzésnek fogja fel a szexuális szolgáltatások nyújtását.

A legalizáció és a szabályozás ösztönöz

Szólni kell még a legalizációval kapcsolatban leggyakrabban felmerülő kritikáról miszerint a legalizálás ösztönzőleg hat a jelenség terjedésére.⁶⁰ Ha adottnak vesszük, hogy a kriminalizáció elrettent vagy legalábbis eltántorít, akkor ezt megfordítva valóban arra a következtetésre juthatunk, hogy a legalizálás ösztönöz. A szabályozás azonban nem egyenlő a bátorítással. A szabályozó modellek egyik legfontosabb jellemzője, hogy különös súlyt fektetnek a kilépés elősegítésére, megkönnyítésére. A legalizálás – és az ezzel kapcsolatos szabályok meghatározása – tehát távolról sem azt jelenti, hogy ne lenne szükség elterelésre, alternatíva teremtésére, a kilépést könnyítő intézményrendszerre. A legalizálás hívei is belátják ugyanis, hogy nem minden prostituált választotta önként ezt a tevékenységet, vagy ha így volt is, bármikor lehetőséget kell adni neki a kilépésre.

Konklúzió

A prostitúció szabályozására számtalan megoldást dolgoztak ki világszerte, a teljes körű kriminalizációtól kezdve a különböző feltételekkel történő legalizálásig. Láthatunk példát központi jellegű szabályozásra, valamint arra is, hogy a szabályok kialakítását az állam a helyi önkormányzatokra bízza. A

⁵⁹ Uo. 85. o.

⁶⁰ Roger Matthews: Street Prostitution: Ten Facts in Search of a Policy. International Journal of the Sociology of Law, vol. 23, 1995, p. 397.

szabályozások elméleti háttere is teljességgel eltér egymástól, van, ahol a prostitúciót erkölcsileg elítéli, van, ahol ez csupán a kliensre és a mások prostitúciós tevékenységéből történő haszonszerzésre vonatkozik, és van, ahol a szabályozás szexmunka elnevezéssel ismeri el a prostitúció legitim munkavégzés jellegét. Elmondható azonban, hogy eddig nem született olyan szabályozás, amely a prostitúció kapcsán felvetődő valamennyi problematikus kérdésre adekvát választ képes adni úgy, hogy az ne járna együtt valamely fontos érdek sérelmével. Az új-zélandi modell a szabályozás legliberálisabb szellemét valósítja meg annak következtében, hogy az állam deklarálta: nem kíván a közegészségen, illetve a prostitúcióban részt vevők egészségén és biztonságán kívül más érték védendő volta mellett állást foglalni. A szabályozás különös nehézségét egyrészt az adja, hogy a jelenség érzékeny volta miatt rendkívül nehéz – jelenlegi eszközeink mellett nem is lehetséges – a szexuális szolgáltatások iparának helyzetét pontosan felmérni, csak becsléseket lehet közölni mind a prostituáltak száma, mind az ipar szerkezete tekintetében. A másik nehézség, hogy bár a liberális szabályozások élesen elkülönítik a prostitúció szabályozását a hozzá kapcsolódó súlyos bűncselekményekétől, mégis kérdéses, hogy meg lehet-e ezt tenni felelősségteljesen. Emellett örök kérdésként fogalmazódik meg, hozzájárulhat-e az állam a szabályozással vagy éppen annak hiányával ahhoz, hogy egy embert megvásároljanak, vagy éppen ellenkezőleg, beleszólhat-e az állam abba, hogy mit tesz valaki a saját testével (ameddig másoknak nem okoz kárt vele). Ezek azok a főbb pontok, amelyek miatt a prostitúcióra vonatkozó szabályozásban a legkisebb konszenzus sem mutatkozik a világ országai között, és az egyes államokon belül is folyamatos politikai és szakmai viták tárgya az aktuális szabályozás helyes vagy helytelen volta.

IRODALOM

Brents, Barbara G. – Hausbeck, Kathryn: Violence and Legalized Brothel Prostitution in Nevada: Examining Safety, Risk and Prostitution Policy. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 20, 2005

Corbin, Alain: Women for Hire: Prostitution and Sexuality in France After 1985. The Poppy Project, Eaves Housing for Women, London, 1990

Daalder, Annelies L.: Prostitution in the Netherlands since the lifting of the brothel ban. Ministry of Justice of the Netherlands Research and Documentation Centre, Boom Juridische uitgevers, WODC, The Hague, 2007

Eckberg, Gunilla: The Swedish Law that Prohibits the Purchase of Sexual Services: Best Practices for Prevention of Prostitution and Trafficking in Human Beings. *Violence Against Woman*, vol. 10, 2004

- Edlund, Lena – Korn, Evelyn:** A Theory of Prostitution. *Journal of Political Economy*, vol. 110, no. 1, 2002
- Giusta, Marina Della – Di Tommaso, Maria Laura – Strom, Steinar:** Who Is Watching? The Market for Prostitution Services. *Journal of Population Economics*, vol. 22, 2009
- Hubbard, Phil – Sanders, Teela:** Making Space for Sex Work: Female Street Prostitution and the Production of Urban Space. *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 27, 2003
- Kelly, Liz – Coy, Maddy – Davenport, Rebecca:** Shifting Sands: A Comparison of Prostitution Regimes Across Nine Countries; Child & Woman Abuse Studies Unit. London Metropolitan University, 2009
- Kilvington, Judith – Day, Sophie – Ward, Helen:** Prostitution Policy in Europe: A Time of Change? *Feminist Review*, vol. 67, 2001
- Matthews, Roger:** Street Prostitution: Ten Facts in Search of a Policy. *International Journal of the Sociology of Law*, vol. 23, 1995
- Matthews, Roger:** Developing More Effective Strategies for Curbing Prostitution. In: Ronald V. Clarke: Situational Crime Prevention: Successful Case Studies. Harrow and Heston, New York, 1997
- Matthews, Roger:** Policing Prostitution. Ten Years On. *British Journal of Criminology*, vol. 45, 2005
- Moffatt, Peter G. – Peters, Simon A.:** Pricing Personal Services: An Empirical Study of Earnings in the UK Prostitution Industry. *Scottish Journal of Political Economy*, vol. 51, 2004
- Outshoorn, Joyce:** Pragmatism in the Polder: Changing Prostitution Policy in the Netherlands. *Journal of Contemporary European Studies*, August 2004
- Outshoorn, Joyce:** Voluntary and Forced Prostitution: the 'realistic approach' of the Netherlands. In: **Joyce Outshoorn (ed.):** The politics of prostitution: Women's movements, democratic states and the globalization of the sex commerce. Cambridge University Press, Cambridge, 2004, pp. 185–205.
- Outshoorn, Joyce:** Policy Change in Prostitution in the Netherlands: from Legalization to Strict Control. *Sexuality Research and Social Policy*, vol. 9, 2012
- Pateman, Carole:** What's Wrong with Prostitution? *Women's Studies Quarterly*, vol. 27, 1999
- Podoletz Léna:** Zéró tolerancia és alternatívái a rendészetben. In: **Kadlót Erzsébet (szerk.):** Közbiztonság és társadalom. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2011, 326–341. o. [Kriminológiai Közlemények 69.]
- Raymond, Janice G.:** Prostitution on Demand: Legalizing the Buyers as Sexual Customers. *Violence Against Women*, vol. 10, 2004
- Tamási Erzsébet:** Egy törvény exportja. A prostitúció szabályozásának svéd modellje. *Jogelméleti Szemle*, 2011. december. <http://jesz.ajk.elte.hu/tamasi48.html>
- Wagenaar, Hendrik:** Democracy and Prostitution: Deliberating the Legalization of Brothels in the Netherlands. *Administration & Society*, vol. 38, 2006
- Wilson, James Q. – Kelling, George L.:** The police and neighborhood safety. Broken Windows. *Atlantic Monthly*, vol. 249, 1982